
ПРОГЛАС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2007 (год. XVI), ISSN 0861-7902

МЕЖДУ РАЗСЪБЛИЧАНЕТО И МЕТАФОРИТЕ

Сава Василев. Разсъбличането на метафорите. Личности, творби и сюжети в българската литература на XX век. В. Търново: Слово, 2007.

Сборникът “Разсъбличането на метафорите” на Сава Василев има привилегията да се появи във време, когато научният подход към българската литература се колебае между умереността на зрялото поколение литературоведи и натрапчивата понякога изкушеност на младите в хипертрофиите на модерността. Текстът на Сава Василев като че ли проявява свойството да интегрира по индивидуален начин разнополосните стратегии в стилистиката на метадискурсивните лутания. Дори самата сборникова природа на книгата подсказва разкрепостеността на тематиката и подходите към нея. Още повече че тъканта на текста е изградена от отделни статии, публикувани в предходни сборници, фиксирани проблемни ядра от предишни научнотворчески ангажименти. Ето защо от структурно гледище няма как “Разсъбличането на метафорите” да звучи строго монолитно, напротив – самото озаглавяване провокира с акта на разсъбличане, т.е. на олекотяване, на снемане на излишния иноказателен баласт от плещите на текстовото тяло.

Но, от друга страна, изплува един парадокс, наблюдението върху който мотивира на свой ред титрологичното решение на настоящата рецензия. А това е условната граница между действието и обекта му, между разсъбличането и метафорите. Затова бихме могли да припознаем разсъбличането на метафорите като същевременна продукция на метафори. Защото трудът на Сава Василев не си поставя за цел да оголва със стерилна научност литературните факти, а да ги направи достъпни за сетивата, да ги обгърне колкото с академизъм, толкова и с експресия, интимност.

В този контекст може да се изтъкне, че при първо вглеждане в заглавията на отделните статии от сборниковото цяло моментално изникват асоциации за тропичната им облъхнатост. Например “Писателят с рентгеновите очи. Светослав Минков”. Или непосредствено след него: “По следите на изгубеното време. Поетическият свят на Атанас Далчев”. Заглавието на статията, дала и наименованието на сборника, няма нужда от коментар – всеки сам би могъл с просто око да забележи, че “разсъбличането на метафорите” всъщност е метафора.

Какво точно се съблича, кои метафори? Това са метафорите на българската литература от XX век, но в ракурса на, струва ми се, недоизказаното – не премълчаното, но не и достатъчно прослушаното и проговореното. (Разбира се, с леки канонични отклонения, като поемата “Септември” на Гео Милев, лириката на Атанас Далчев, и толкова. Радичков и Димитър Димов са представени с творби, които не са по върховете на националната класика.) Може би неслучайно сборникът се открива чрез редовете, посветени на критика Димо Кьорчев, за да се финализира с есеистичната приглушеност и субективно емоционална озареност на разказа за личностната и творческата харизма на поета Петър Алипиев. Тези два полуса в литературния живот на българската културноисторическа перспектива рамкират широкия отрязък от началото на XX век до последните му години. Изследваното съдържимо е положено между полюсни, но взаимоотностващи се явления, които обаче недвусмислено си приличат по отказа им от догматизма и припряната схематичност.

Именно конфликтът с традиционно диктаторското (а не с опорно съзидателното) преобладава в наратива за българската литература в “Разсъбличането на метафорите”. Всички презентирани автори са личности, които се противопоставят на клиширани сюжети чрез опозиционния характер на творбите си и иноваторската им естетическа и етическа зареденост. Съвсем категорично Сава Василев посочва като емблема с еволюционно значение за българската литература една от особеностите на Далчевата поезия: “крайният обективизъм съжителства с един краен субективизъм, който българската поезия до този момент не познава” (стр. 71). Не по-малко красноречиви са перипетиите на творци като Димитър Димов, Светослав Минков, Йордан Радичков, Генчо Стоев, Йордан Вълчев, на критика и редактора на сп. “Златорог” Владимир Василев – всеки от тях е изпитал по специфичен начин натиска на тоталитарния режим и това става ясно от “Разсъбличането на метафорите”.

Изключително впечатление прави разказът на Сава Василев за гнусната (последователна и систематична) разправия на властта (и приближените ѝ родни критици) с Владимир Василев заради критиката му към Смирненски в “Между сектантство и демагогия”. Редакторът на “Златорог” е методично подтикван към чувство на вина за мнение, което е изказал при първоначалния си досег със спорното и до днес творчество на Юношата. Съдбата не е по-благосклонна и към Димитър Димов – всички сме запознати с гаврата при написването и най-вече пренаписването на “Тютюн”. Но интересът на Сава Василев ни отправя към периферията на Димитър-Димовата романистика, където незаслужено е запокитен “Поручик Бенц”. Авторът на “Разсъбличането на метафорите” прави (проникновен и изпълнен с достойнствата на интерпретацията) опит да реабилитира, наред с Кръстьо Куюмджиев и Тончо Жечев, статута на романа и да го въдвори заслужено в обществото на литературните ни първенци.

В тази насока никак не е лек и творческият път на Светослав Минков, който, както проличава от “Разсъбличането на метафорите”, е най-бележитият представител на диаволизма у нас. И той като Димитър Димов е принуден да изпита върху писателското си достойнство цензурата на социалистическия реализъм, но докато Димов е пречупен външно от блюстителите на режима, Минков се отдава в някакъв отрязък от живота си на автоцензура – приживе не включва в нито едно от изданията си нито един разказ от периода на диаволизма. Прозата на Св. Минков провокира с прозрения и художествено индиректен критицизъм върху мутациите на цивилизационните стратегии на свръхинтелекта в глобален аспект. Тематичните центрове в произведенията на Минков намират общи пунктове с идейните натрупвания на Атанас Далчев. От казаното в “Разсъбличането на метафорите” може да се помисли дали двамата автори не са свързващото звено между две жанрово несъвместими реалии – прозата и поезията, която въпреки всичко, “умира от много музика”... От страниците на Сава-Василевия сборник вниманието ни впримчват и интригуващите чисто метафизични отношения между Йордан Йовков и Йордан Вълчев.

От изложеното дотук спокойно може да се направи изводът, че в “Разсъбличането на метафорите” метафорите не само се събличат, не само се разкриват в цел, структура и словотворческа динамика, но и влизат в пряка връзка помежду си, съжителстват в конструктивна заедност. Ето защо книгата на Сава Василев поставя сериозен акцент и върху проблематиката на междутекстовостта. Тази проблематика не е в епицентъра на мета-дискурсивните дирения, но се присламчва към самостоятелно откритите

сегменти, тълкуващи отделните текстове. Подобна изследователска настрояк е неизбежна при обзорен преглед на литературата, макар и с видимо (умишлено) стеснен хоризонт на рецепция.

Изходен пункт на тази рецепция и своеобразно ядро на текстовата траектория в “Разсъбличането на метафорите” очевидно е едноименната статия, която визира драматургичното произведение на Йордан Радичков “Суматоха”. Следва да се запитаме как се осъществява разсъбличането на метафорите в Радичковата творба, кое е ценното (целеното) внушение, кои са особеностите на неговата реализация. Сава Василев с вещина и логическа последователност обрисова процеса на разсъбличането: Първоначално на думите се отнема законно придобитото право на преносност. Лишено от аурата си (освободено от дрехата на надредността и наслоената културност), словото отприщва примитивните енергии на смисъла и предизвиква истинска суматоха с неудобно-откровената си еднозначност. В този си вид то едновременно изненадва и плаши. Наред с това гротесково прозрачната му голота стимулира откривателската страст и продуцира непознати значения. Слага се началото на друго легоброене в историята на думите. Раждат се нови персонажи, нов език, накратко – нова драматургия. Тя дава еднакъв шанс на всички герои – независимо дали са лишени, или притежават качеството одушевеност. Реално и нереално изравняват драматургичния си статут в буквалния смисъл на думата. Иреалното престава да бъде друг вид художествена условност. То придобива плът, име, “биография” и конкретни поведенчески жестове. Вероятно защото експериментира с фразата, която ражда Смисъла. И едновременно с това се глуми с онези, които се стремят да го обладаят. Така пиесата сътворява свое прадревно (митопоетическо), но и съвременно (литературно) светобитие и го населява с представители на невиджан дотогава вид – вида на целесъобразно мутиращите персонажи.

Така изложена, постановката изглежда суха и абстрактна, но в несводимия тук корпус на Сава-Василевия текст интерпретацията е подкрепена с илюстративен материал от произведението на Радичков и изкушава читателя към естетическо съприкосновение с предмета на изследването. Несъмнен интерес представлява и разглеждането на “Суматоха” в контекста на социалистическия реализъм и тоталитарния диктат, които текстът дискредитира, имплицитно номинирайки ги като аспекти на една култура на мълчанието, нравствената и духовната редуцираност.

От изреченото до тук читателят би могъл да се подлъже, че най-приоритетна задача на “Разсъбличането на метафорите” е да задълбава

във връзката художествена условност – политическа действителност. Но това далеч не е гръбнакът на текстополагането. Да, видимо се отчита проблематика от този вид. Само че голямото достойнство на сборника е коректният език на автора спрямо аудиторията и изследователските умения, които чрез детайлното вглеждане в творбите препращат отвъд догматичното и предъвкваното, отвъд “полуфабрикатното” в литературната наука. Сава Василев успява да провокира аудиторията си, да я подтикне към насладата от откривателството, но и да не я обремени излишно с поза и терминологични излишества. Затова “Разсъбличането на метафорите” функционира като един от необходимите днес пътеводители в българската литературна история, който действа съвсем литературно – повече подсказва, отколкото посочва. И удовлетворява вкусовете на разноликата читателска аудитория.

Стоян Меретев